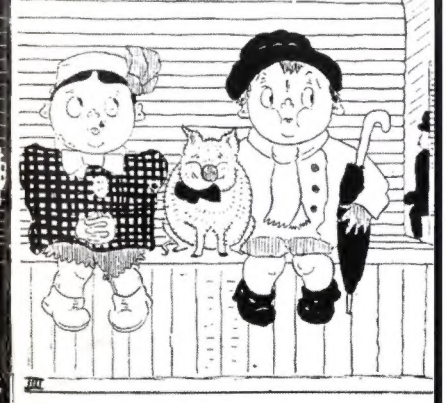

Kari og Per sitter velfornøiet i kupeen paa toget til Kristiania. Kari: „Hørte du den damen, som sa, at vi ikke fik lov at ha griser med i kupeen.“ Per: „Søren“ er ingen almindelig gris!“ „Søren“: „Nei, det har jeg aldrig været!“ Kari: „Og saa har vi jo løst billet for „Søren“ akkurat som for os.“ „Ja vist har vi det, konduktøren kan godt komme.“

Fra flittige barn til trøtte typer

100 år med norske tegneserier

Norske tegneserier har i dag et mangfold og utbredelse som er enestående i tegneseriehistorien.

De siste årene er blitt kalt en gullalder for norsk tegneseriekunst. Utstillingen *Fra flittige barn til trøtte typer* handler om hvordan populære serier som Frode Øverlis *Pondus* og Christopher Nielsens *To trøtte typer* ble til. Den viser også tegneserienes utvikling de siste hundre årene.

Den opprinnelige «gullalder» for norske tegneserier var årene 1935 til 1950. Da ble kjente figurer som Smørbukk, Stomperud og Jens von Bustenskjold skapt. De norske seriene var preget av amerikanske forbilder som *Knoll og Tott*, men var samtidig en motvekt mot det utenlandske. Flere serier var sterkt oppdragende, og all tekst ble plassert utenfor billedrutene. Slik sett var seriene en videreføring av tradisjonelle norske billedfortellinger. Seriene handlet helst om livet på de norske bygdene, ofte humoristisk skildret. Det fantes også spennende historier med eventyr i Norge, utenlands og i verdensrommet.

Det var først på syttitallet at det kom nye serier som ikke fulgte gullalderens klassiske oppskrift. Seriene var dels preget av Pop art og dels av amerikansk Underground. Serieskaperne eksperimenterte med form og innhold, og seriene var rettet til voksne lesere.

Utover på åttitallet ble det laget flere humoristiske tegneseriealbum etter europeiske forbilder som *Sprint* og *Asterix*, samt tegneserieromaner for voksne. Humorbladet *Pyton* ble samlingssted for de profesjonelle norske serieskaperne.

På nittitallet ble humorstriper den dominerende genren, og norske serier ble mer synlige i avisene. Samtidig ble historiske serier utbredt, og undergrunnstradisjonen ble videreført på nye forlag.

Utstillingen er satt sammen av Morten Harper. Utstillingsbannere av Vibeke Harper etter serieruter av Leif Isaksen (*Stomperud*), Arild Midthun (*Truls og Trine*) og Lise (*Nemi*).

Programheftet er utgitt av Raptus tegneseriefestival, september 2000.
Omslaget består av serieruter tegnet av Gunnar Tandberg (*Kari, Per og Søren paa bytur*), Ivar Mauritz-Hansen (*Professor Tanke*), Jens R. Nilsen (*Haukepatruljen*), Kaare Bratung (*Dagros*), Odd Harrong (*Harrongs Cowboy Komikk*), Peter Haars (*Prokon*), Bjørn Ousland (*Solruns saga*) og Christopher Nielsen (*To trøtte typer*).

For en mer fyldig historikk, vises det til Morten Harper: *Tegneseriens triangel* (Telemark tegneserieverksted 1997).

KULTURBY bergen 2000

www.raptus.no

1900

De første norske tegneseriene var korte og komiske. Seriene ble trykt i magasiner og julehefter.

Første stopp Kristiania

Den første lengre norske tegneserien er *Kari, Per og Søren paa bytur*, som ble tegnet av Gunnar Tandberg og skrevet av Nanna With i 1912. Søskenparet Per og Kari reiser til hovedstaden Kristiania, og med seg har de grisen Søren. De besøker kongen og går på skøyter med Oscar Mathiesen. Året etter kom serien ut som julehefte. Så vidt vi vet, var dette det første heftet av norske serieskapere.

Det var i magasinene at de norske tegneseriene ble etablert, men juleheftene ble også viktige. Seriene var ikke fortsettelsesserier, men korte historier – som oftest med et humoristisk poeng. De første seriene var dels preget av billedbøker og illustrerte fortellinger, dels av amerikanske tegneserier. Tegnestilen var rufsete, og perspektiv og billedutsnitt var ensformig. Flere av de første norske seriene handlet om oppfinnsomme rakkerunger, etter tradisjonen fra *Knoll og Tott*.

Røttene til billedboken vises særlig ved at teksten ble plassert utenfor tegneserierutene. Utenlandske serier ble også endret til dette formatet da de ble oversatt.

De klassiske tegneseriene henter i hovedsak motiv fra norsk dagligliv. Seriene er humoristiske, og har i det hele tatt et mer uskyldig preg enn mange utenlandske serier.

Rakkerungene

I 1918 laget av Jan Lunde (tegning) og Kristoffer Aamot *Knoll og Tott*-kopien *Skomaker Bekk og tvillingene hans*. Serien var kanskje enda mer voldsom enn originalen. Guttene har en krakilsk energi. De skyter stein på hustak, sprenger biler og kobler strøm til gjerder. Handlingen er lagt til et tidstypisk Kristiania. Handlingstempoet er høyere enn i tidligere serier, og teksten er kortere. Tegningene er mer livfulle, og det er større variasjon fra rute til rute. Lundes tegninger er realistiske og rike på detaljer. Lunde begynte som serieskaper i 1917 med *Pappa og Pjokken*.

Sverrer Knudsen laget en annen *Knoll og Tott*-variant: *Mass og Lasse* (1919). Serien skildrer en liten bygd hvor folk og dyr utsettes for de to guttenes spillopper. Mass og Lasse er imidlertid mindre ondskapsfulle enn Bekks tvillinger. Serien er preget av en innfallsrikdom som er friskere enn i de fleste samtidige serier. Knudsen utnyttet ofte samspillet mellom tekst og tegning ved å la teksten vri på det som tegningene viser. I så måte er serien den første moderne norske tegneserien.

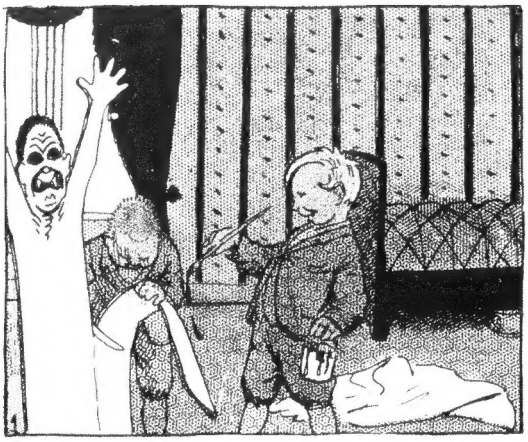

1. Petter: Greven skrøt av at han ikke var ræd noe, han, men naa skal vi prøve motet hans.

1918: *Skomaker Bekk og tvillingene hans* av Jan Lunde og Kristoffer Aamot.

1919: *Mass og Lasse* av Sverrer Knudsen.

1920

En egen norsk tegneserieproduksjon skulle være et moralsk alternativ til de importerte seriene.

Oppdragende underholdning

Det var i magasinene at tegneseriene ble utviklet. Redaktørene visste at seriene hadde leserappell, og norske serier skulle dessuten være et oppdragende alternativ til de utenlandske. Om *Vangsgutane* sa Hans Aarnes (redaktør i *Nynorsk Vekeblad*) at han ville ha en serie med gutter «som berre gjorde det som godt var», en oppbyggelig serie om barn som hjelper til i huset og på gården.

Mest påfallende er den moralske pekefingeren i Kai Nyquists *Påsans Uvaner* (1928), som refser lille Påsan når han piller nese, rekker tunge eller suger på fingeren. Serien er «tilegnet alle barn som vil lære å bli snille».

Jan Lunde var en av de mest produktive serieskaperne på tyvetallet. Etter manus av Kristen Gundelach og Molla Wahl tegnet han *Eventyr i billeder* (1922), som presenterte norske folkeeventyr i serierutene. Han laget også den humoristiske eventyrserien *Professor Skjeel eller Når eventyr blir til virkelighet* (1924). *Dimpen og Dumpen* (1929) var en serie om to skøyerunger som benytter seg av sitt like utseende til å narre og skremme folk.

Per og Else på eventyr (1927) av Rolf Kluge handler, som tittelen mer enn antyder, om to barn som drar ut på mer eller mindre fantastiske eventyr. Barns opplevelser er også stikkord for suksessen *Nils og Blåmann* (1927), som ble tegnet av Ivar Mauritz-Hansen og skrevet av Sigurd Winsnes. Etter at han mister foreldrene sine, drar niåringen Nils sammen med geitebukken Blåmann ut i verden. Bukken tenker og handler som et menneske, og sørger for at Nils kommer seg ut av farene som lurer. Senere slår Nils seg ned på en gård, og serien samles mer om ett miljø.

1927: *Nils og Blåmann* av Ivar Mauritz-Hansen og Sigurd Winsnes.

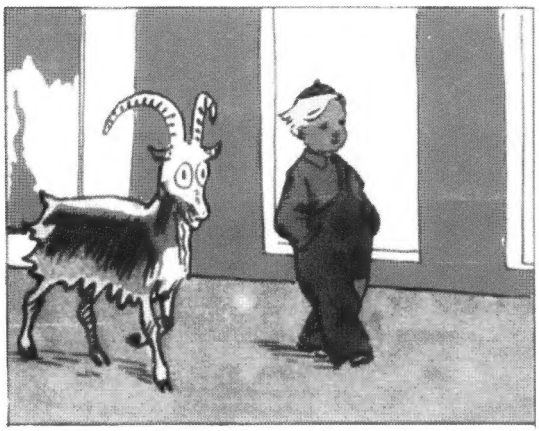

1. Nils og Blåmann gikk en dag og ruslet i byen. Det var fint vær, og de visste ikke riktig hva de skulle finne på.

1929: *Dimpen og Dumpen* av Jan Lunde.

Distré satire

Bjarne Restan vekslet mellom eventyrserier og politisk satire. Blant eventyrseriene var *Per og Peik i sukkerlandet* (1923) og *Paal og Pelles reise* (1924). Restans kanskje fremste serie er *Sjur Sjursen vil bli kapitalist* (1928), skrevet av Otto Luhin. Serien er en harselas over pengemakt. Her får fete og veltalende politikere og kapitalister sitt.

En annen type humor møter vi i Ivar Mauritz-Hansens *Professor Tanke* (1926). Serien handler om en ekstremt distré professor, som i alle situasjoner gjør merkelige ting. *Professor Tanke* og *Nils og Blåmann* viser tydelig spennvidden i Mauritz-Hansens stil – fra enkle strektegninger til en detaljert og realistisk strek.

1930

De fleste store tegneserieklassikerne ble skapt i perioden 1935-50.

Norsk gullalder

Folkekomedien Jens von Bustenskjold (1935) av Anders Bjørgaard (tegning) og Sigurd Lybeck markerte starten på det som er blitt kalt den norske tegneseriekunstens gullalder. Serien er typisk for både innhold og form på seriene i denne perioden. I den grad de skildret norsk virkelighet, var det ofte et bygdemiljø. Teksten er plassert under billedrutene.

Slapp soldat og glad gutt

Stomperud entret *Norsk Ukeblad* i 1937. Tegner var Torbjørn Wea, og Ernst Gervin sto for teksten. Serien er en troskyldig harselas med typiske skikkelser (og da særlig offiserene) man treffer på i Forsvaret, og ble raskt populær.

Året etter begynte *Smørbukk* i *Norsk Barneblad*. Tegner var Jens R. Nilssen, og Andreas Haavoll skrev de første historiene. Slik introduserte Haavoll serien i det første juleheftet: «Der er så mange smørbukkar. Kanskje du er ein av dei, du og? Er ein av desse som er alle stader framme! Stundom går det kanskje godt, men oftast ille... Det er ikkje berre det morosame du skal sjå etter i alle desse skjemteteikningane. Du skal hente lærdom óg, læra akta deg.»

Spenning søkes

Eldre norske tegneserier domineres av komedier, men allerede i 1930 tegnet Jens R. Nilssen etter tekst av Alf Fossum spenningsserien *Haukepatruljen*. Serien handler om en gruppe speidere som hjelper folk og stanser forbrytere i Norge og utlandet. Personskildringene i serien er svært stereotype. Dette er rene og ranke unge gutter med sans for disiplin og orden.

Tegneren Jens R. Nilssen preget de norske seriene fra trettitallet og ut på femtitallet. Stilen hans forente realisme og karikering. Seriene han laget hadde elementer av både spenning og drama – i tillegg til den tidstypiske humoren.

Alltid graut!

1938: *Smørbukk* av Jens R. Nilssen og Andreas Haavoll.

Tegneren Arent Christensen og forfatteren Christian Haugen samarbeidet om flere spenningsserier, i hovedsak basert på Haugens romaner. Science fiction-seriene deres *Reisen til Ken* (1933) og *Den tause verden* (1935) var blant verdens første.

Trygve Mosebekk laget tegneserie av Haugens kriminalroman *Krigsspekulantenes fiende* (1937). Mosebekk laget dessuten sammen med sin bror Olav og Arnold Jacoby serien *Atlantis* (1942). Dette er en eksotisk serie om opplevelsesrike møter med kjempeedderkopper og illsinte ørner. Serien vant en tegneseriekonkurranse *Norsk Ukeblad* avholdt tidligere dette året.

1934: *Reisen til Ken* av Arent Christensen og Christian Haugen.

men da han skulle lade på ny, oppdaget han at han ikke hadde flere patroner. Det samme var tilfelle med de andre. «Vi må flykte tilbake til Tagan», sa Arvid. «Nei», svarte Iffi Nivo, «da innhenter den oss. Og vi skal til byen! Kom, jeg vet om en annen vei. Han førte de to andre opp en bratt

1940

På førtitallet kom lengre fortellinger. De var mer dramatiske enn komiske.

Stolt bygdeungdom

Vangsgutane (1940) handler om brødrene Steinar og Kåre, som bor i Todalen på Nordmøre. Da faren døde, måtte de overta arbeidet på gården. Denne vanskelige situasjonen viser for alvor hva de duger til. Serien har en enkel og klar moral: det går deg bra med hardt arbeid. Forfatteren Leif Halse har fortalt at serien ble til som et motsvar på *Knoll og Tott*. Vangsgutane hjelper sin mor i arbeidet og er flittige og pliktoppfyllende. Serien ble tegnet av Jens R. Nilssen.

Bygdekomedien *Ola Nordigard* (1941) ble tegnet av Arne Wold og skrevet av Erling Moen. Serien er mer alvorlig, nesten tungsinnet, enn mange av sine samtidige, litt uhøytidelige serier. Den handler om livet på gården til Ola, og er preget av personkonflikter. Wolds stil er enkel, med få streker og klar karikering. Wold har dessuten laget tegneserie av Johan Falkbergets *Bør Børson* (1941) og avisstripene *Agent Oslung* (1936) og *Ola Dilt*.

1940: *Vangsgutane* av Jens R. Nilssen og Leif Halse.

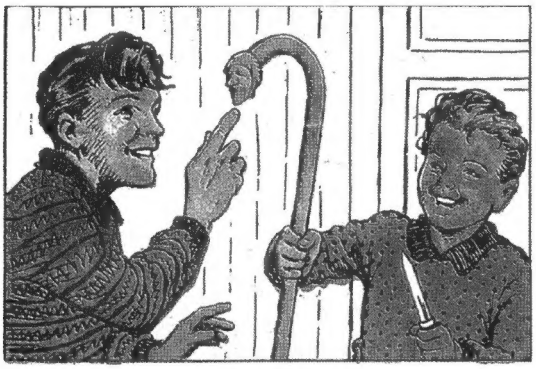

3. Men enno er ikkje staven ferdig. Kom her, skal du sjå,» seier Steinar. På kroken av staven tek han til å skjera ut eit andlet. Litt etter kvart blir det ei gamal kjerring med tørkle på hovudet og ei tonn i munnen. «Ho liknar på moster Ane!» ler Kåre.

1940: *Jungle-Jack* av Gøsta Hammarlund.

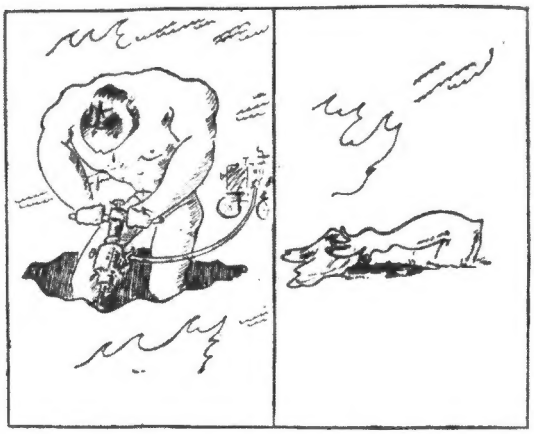

Men Jungle-Jack mister ikke fatningen. Mens flammene slikker ham graver han seg ned gjennom gulvet. Med en våt klut utsletter han ethvert spor etter seg.

Folkelige fortellinger

Tuss og Troll (1944) er en serie med kortfattede utgaver av norske folkeeventyr. Serien ble opprinnelig tegnet av Jens R. Nilssen og skrevet av Øyvind Dybvad.

En annen type eventyr fortalte Jostein Øvrelid (tegning) og Hallvard Sandnes i *Lyn Gordon*-kopien *Ingeniør Knut Berg på eventyr* (1941). Handlingen er lagt til en fremtidsverden med mer avansert teknologi. Historien og personene er typisk for genren, med en handlekraftig helt og hans kidnappede utkårede.

Bladet *Damms Billedserier* (1941) trykte både utenlandske og norske spenningsserier. Den dårlige tilgangen på utenlandsk materiale under andre verdenskrig førte til at man satset mer på norske serier. Første norske serie i bladet var indianerserien *Hjortefot* (1942), tegnet av Jacob Grundt basert på bøkene til amerikaneren Edw. S. Ellis.

Drivkraft bak bladet var Hans Braarvig. Han skrev selv serien *Den grå ulv* (1943). Tegner var Grundt, som i beste guttebokstil skildret opplevelsene til tøffingen Jan Holdt og hans yngre venn Tor Brandt. Tittelpersonen er en mystisk person som dukker opp når fare truer, og slekter på Zorro og Fantomet.

Samtidig ga krimmagasinet *Mystikk* plass til

1943: *Den grå ulv* av Jacob Grundt og Hans Braarvig.

en av norske tegneseriers få superhelter: *Cyklon-Kid* (1943). Serien var signert Irian Dew, som visstnok er nordmannen Axel Andersen. Riktignok hadde ikke Cyklon-Kid superkrefter, men han var iført trikot og var både atletisk og skarpsindig – ikke ulik det amerikanske Fantomet.

Kaare Bratung laget tegneserier av flere klassiske gutteromaner. I hefteserien *EO's norske bilde-seriar* tegnet han indianerserien *Overfallet på Beverborgen* (1942) bygd på bøker av J. F. Cooper. For bladet *Se og les* laget han serier av *Skattøya* (1946) og *Jøngehøvdingen* (1946) sammen med Eyvin Ovrum. I disse seriene tegnet Bratung mer detaljert enn i sine senere humorserier, men uten å overlesse rutene med detaljer. Han forenklet på en stilren og troverdig måte.

Lars Wangensten-Berge laget både *Robinson Crusoe* (1946) og *Onkel Toms hytte* (1947) i tegneserieform. Hans egen serie *Bassen & Co.* (1948) er både virkelighetsnære og spennende historier om en 13 år gammel gutt.

Actionorientert krim kjennetegner *Lyn-detektiven* (1949) av Sverre Vegenor og Per Holth, en serie med høyt tempo og humor.

Til å le av

Mens humoren i *Lyn-detektiven* var mer eller mindre ufrivillig, var den absolutt tilsiktet i Gøsta Hammarlunds spenningsparodi *Jungle Jack* (1940). Serien gjør ap med både *Tarzan* og *Fantomet*. Med en rufsete strek beretter Hammarlund om en jungel med slemme skurker som legger idiotiske feller for helten, som for øvrig er kraftig og under middels intelligent. Intrigene og innfallene er til tider svært så absurde.

Vingtor (1941) av Roar Ydse ble trykt i *Aftenposten*, og var vinner i en seriekonkurranse avisen avholdt under krigen. Serien plasserer barske vikinger inn i krigens hverdagsnorge, og preges av både norsk selvskryt og bekymringer.

Rett etter andre verdenskrig laget Kaare Bratung flere humorserier. Gårdsstripen *Dagros* (1945) ble først trykt i *Se og Les* (men er senere blitt avisserie i blant annet *Nationen*), og var skrevet av Eivin Ovrum. Han skrev også i begynnelsen *Professoren* (1945) og *Baldrian* (1948). Bratungs humorserier er enklere tegnet enn hans spenningsserier. Figurene er karikerte og runde i formen, og bakgrunnene er minimale. Poengene er ofte å finne i teksten.

1947: *Onkel Toms hytte* av Lars Wangensteen-Berge.

Imidlertid er Tom og Eva blitt uatskillelige venner. Men, én dyp bekymring har Tom: Eva er svak. Hun hoster stygt og blir blekere og blekere ut over sommeren.

1950

Gullalderen for norske tegneserier var over rundt 1950.

Etter gullalderen

Papirrasjoneringen de siste årene av andre verdenskrig og rett etter freden gjorde det vanskelig å utgi tegneserier. I tillegg kom en strøm av nye amerikanske serier til landet.

Solveig Muren Sanden førte videre den klassiske norske serietradisjonen. I 1957 kom hennes første hefte med *Tuss og Troll*, og hun overtok som tegner av *Smørbukk* i 1960. Med folkelig fortellerglede skildret hun fortidens norske landsbygd og folkeeventyr for lesere i en stadig mer modernisert tidsalder. Hun var den første kjente kvinnelige serieskaperen i Norge.

Harrongs humor

Odd Harrong var tegneserienes dominerende humorist i første halvdel av femtitallet. Allerede i 1938 hadde han (etter tekst av Mackenzie) laget *Bokholder Blidberg*. På begynnelsen av femtitallet var Harrong gått lei av å få dårlig respons på sine serier hos aviser og blader. Derfor startet han sine egne magasin: *Harrongs komikk* (1952) og *Harrongs Cowboy Komikk* (1953). Han hadde en visuelt preget humor, tegnet i en sjarmerende, rund strek. Harrong ga ut over 50 hefter, og er dermed den norske serieskaperen som har utgitt flest egne tegneseriehefter.

1952: *Harrongs komikk* av Odd Harrong.

Kjendiser og kopier

Kjell Aukrust er velkjent for sine humoristiske historier. Mindre kjent er det at han har laget tegneserier. Han viktigste serie er *n'Albert* som gikk i *Mannskapsavisa* fra 1951. Serien spenner fra crazy-komikk til mer tørrvittige bemerkninger.

Olav Myhr laget noen år senere tegneserien *Kvænnavika* (1958), en humoristisk eventyrserie med grunnlag i Olaf Bergs fortellinger om Martin Kvænnavika.

Som seg hør og bør for kjendiser, har både Stomperud og Smørbukk fått sine etterligninger. Begge er skrevet av Øyvind Dybvad, og utgitt som julehefter. Den nynorske *Stomperud*-varianten *Soldat 47* (1954) ble tegnet av Bjarne Kristoffersen. *Peik* (1955) heter *Smørbukk*-kopien, de første årene tegnet av Jens R. Nilssen. Dybvad hadde selv tidligere skrevet *Smørbukk*, og da han ikke fikk ta med seg serien da han sluttet i *Norsk Barneblad*, laget han sin egen versjon. Etter bruddet med *Norsk Barneblad,* skrev Dybvad også en videreføring av eventyrskildringene i *Tuss og Troll*, serien *Bamsemann* (1956).

For *Norsk Barneblad* skrev Herbjørn Sørebø dyreserien *Truls og Guri* i 1954. Den koselige serien skiftet senere navn til *Musemor og Musefar*. Tegningene sto Ralph Stryker for.

Men han hadde ikkje hogge lenge før det kom eit stort troll farande. — Kven er det som høgg i min skog? skreik trollet.

1957: *Tuss og Troll* av Solveig Muren Sanden.

1960

På sekstitallet ble det laget nye humorserier som var mer vågale enn sine forgjengere.

1967: Magasinet *KOnK*.

Humor for voksne

Norske serieskapere sto bak flere nye humorserier på sekstitallet. Sammenlignet med de troskyldige klassiske norske seriene, var de nye seriene mer dristige. Mens de klassiske seriene som oftest var rettet til alle aldersgrupper, var mange av de nye seriene for voksne lesere. Seriene kunne inneholde satire som bare eldre lesere forsto, eller de kunne bygge humoren rundt voksne tema som sex.

Den fremste av de nye humoristene var Thore Hansen. Hans mest kjente humorserie er *Satyren* (1967), en serie befolket av lettkledde kvinner som svermer om den guddommelige hovedpersonen (som altså er en satyr). En særegen, dekorativ stil med buktende streker er typisk for Hansens tegninger.

Ragnar Pedersen (Joker) har laget humoristiske stripeserier siden midten av sekstitallet. Han er mest kjent for sine amøbeserier, hvor den første var *Ukens Amøbe* (1966). Serien er en enkelt tegnet komedie, hvor humoren er bygget rundt forvrengning av klisjeer og ordspill.

Humormagasinet *KOnK* kom med sitt første nummer i 1967. Redaktør var nevnte Pedersen. Kjente humorister som Tande P, Knut Borge og Kjell Aukrust bidro, og Pedersen selv og Thore Hansen laget tegneserier. I begynnelsen var magasinet dominert av skrevet humor, men etter hvert ble tekst og tegning likelig fordelt.

Moro med barn

Småtte (1965) var et kikkehull inn til påfunnene til ei lita jente. Serien ble laget av Vivian Zahl Olsen, og den ble trykt i *Kvinner og Klær*. Også denne serien var laget for voksne, men som sine eldre humoristiske forgjengere handlet den i alle fall om barn.

Sten Nilsen laget derimot humoristiske serier som var rettet til barn. Hans største suksess er *Den morsomme blyanten* (1969), en avisserie som også ble solgt til danske aviser. Tidligere hadde han laget hefteseriene *Birre Bever* (1963) og *Knappe Maur* (1964). Som titlene røper, har levende gjenstander og sjarmerende dyr sentrale roller i Nilsens serier.

Og litt spenning

Selv om humor var dominerende blant de nye seriene i dette tiåret, var det ikke alle nye serier som krevde at leseren skulle le. *Grane* (1963) av Christian Kittilsen var en historisk serie i den klassiske spenningstradisjonen.

1965: *Småtte* av Vivian Zahl Olsen.

1970

De nye norske seriene på syttitallet var inspirert av både Pop art og amerikanske Underground-serier.

Kunstige ruter

Peter Haars viste med seriene *Prokon* (1971) og *Happy Biff* (1972) at Pop art-impulsene var kommet til norske tegneserier. Seriene handler om fremmedgjøring i det moderne forbruksamfunnet. Dette gjenspeiles i en form, hvor figurene er som klisjeer. Seriene brøt med de fleste forestillinger om hvordan og hva en tegneserie skulle være. Innholdet var skarpt og politisk kommenterende, formen kunstferdig og eksperimenterende.

Dr. Fantastisk (1972) av Axel Jensen (tekst), Tore Bernitz Pedersen og Roar Høyland beveger seg ytterst fritt i tid og rom, og serieskaperne tok lett på kravene til dramatisk utvikling. Også denne serien er laget i en tidsriktig Pop art-stil.

Forfatterne Jon Bing og Tor

1972: *Seidel og Tobram* av Håkon Aasnes.

MEN JØSS- ER DU SÅ UNG OG PEN DA? JA- JEG GÅR UT FRA AT DU ER ENKEFRU LARSEN?
DET STEMMER! OG DE ER KANSKJE HERR SEIDEL ISAKSEN?
IKKE GLØM Å SI DE -DIN TØSK!
A5

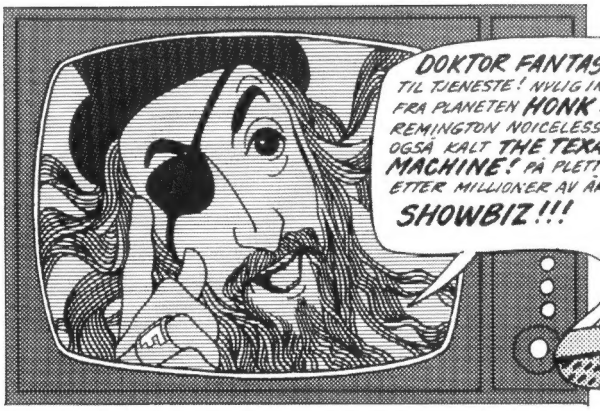

1972: *Dr. Fantastisk* av Axel Jensen, Tore Bernitz Pedersen og

Åge Bringsværd bidro til å få tegneserien innenfor det mer etablerte kulturlivet. De var medlemmer av Norsk Tegneserieakademi, og trykte tegneserier i sin science fiction-antologi *Nazar*. Sammen med tegneren Thore Hansen laget de fantasiserien *Stasjon Nexus* (1976). Tidligere hadde Bing og Hansen samarbeidet om serien *Fare, fare krigsmann* (1972). I disse seriene kommer Hansens ornamentale stil til sin rette, et formspråk like fantastisk som det innholdet som skildres.

Frihet i undergrunnen

De norske undergrunnseriene dukket først opp i motkulturens generelle magasiner, men etter hvert kom det egne tegneseriehefter. Undergrunnen ga serieskaperne en frihet og et forum de ikke fant andre steder. Typisk for seriene var tabubrudd. Seriene ble gitt ut og solgt utenfor de etablerte forlagene og butikkene.

Det første egne norske undergrunnsserieheftet var Arne W. Isachsens *Mennesker eller Betong?* (1972). Serien handler om boligstrøket Marken i Bergen, som utgiverne ville verne. Det politiske budskapet var også fremtredende i hans seriehefte *Veien til Brüssel - Hvem lurer hvem?* (1972), et innlegg mot norsk EF-medlemskap. Serien *Instant Karma* (1973) er en generell kritikk av forbrukskulturen. Isachsen var for øvrig en av tegnerne på den radikale historieboken (til dels i tegneserieform) *Fremad og aldri glemme* (1974).

Hos Terje Nordberg var koblingen til det politiske mindre direkte. Surrealisme er typisk

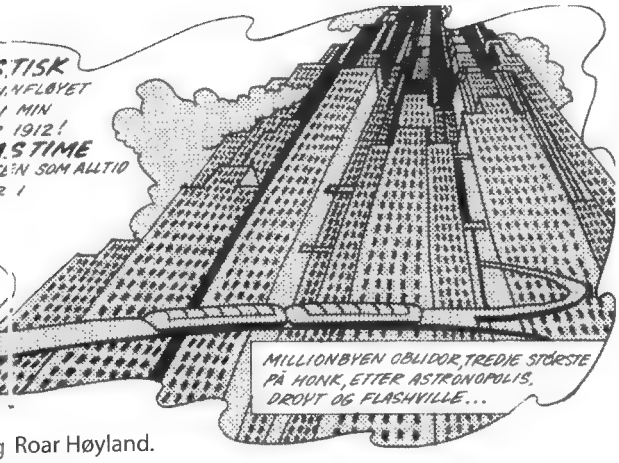

Roar Høyland.

for hans serier, og hendelsene er viktigere enn forløpet. Nordbergs første solohefte var *Revejakten* i 1973, som var en fritt filosoferende dopserie. Året etter laget han sammen med Inge Iversen den utflippete *En fågel er loss*. Seriens visjonære syrelandskap med organisk arkitektur gjør den til et visuelt høydepunkt blant undergrunnsseriene.

Etter et par års utgivelsestørke, utga *Gateavisa* sommeren 1978 et spesialnummer med bare tegneserier (*Gateavisas tegneserie extra*) og på høsten kom første nummer av tegneserieheftet *Brage*. *Gateavisa* utga årlige tegneserieekstra frem til 1981. Året etter begynte de å utgi tegneseriebladet *Psykose*. Typisk for seriene var et radikalt lynne, tabubrudd knyttet til sex, og humor.

Brage representerte et generasjonsskifte. Den eneste bidragsyteren med en viss produksjon bak seg var Haakon W. Isachsen. Parodiene var utbredt i *Brage*, anført av Nillz (Nils Christian Svihus) som laget Disney-parodien *Ronald Dunck*. Den fremste serien var imidlertid Knut Nærums *Dyret* (1979), om tenårenes usikkerhet og redselen for å vokse opp.

For moderne barn

På syttitallet var de nye barneseriene svært så politisk korrekte med uttalt pedagogiske tema og motiv. De fremste serieskaperne var ekteparet Philip og Mette Newth. I deres serier er det plass til både fantasi og aktuelle tema som miljøvern og barns rettigheter. Mette Newth laget *Gjengen i Åttern* og *Benjamin Fisker* (1974).

I 1976 laget de i samarbeid serien *Bruse*, om en sauebukk som drar ut på eventyr.

Andre barneserier var Kari Bøges *Sotus* (1975) om en fantasifugl som holder til på en øy, og Terje Nordbergs humoristiske *Frimann og Rikke* (1978) om ei jente og en snakkende hund.

Western og vikinger

Tradisjonell action finner vi i Ernst Vevle Olsens bearbeidelse av Kjell Hallbings *Morgan Kane* (1974). Olsens naturalistiske stil overførte Hallbings dramatiske westernoppgjør effektivt til tegneserieform.

Tiåret er heller ikke uten nye avisserier. Bjørn Morisses humorserie *Glåmrik* (1972) er lagt til et vikingmiljø, men med moderne elementer. Samme år laget Håkon Aasnes *Seidel og Tobram*, som ble en av tidenes mest utbredte norske serier. Serien handler om de to landstrykerne Seidel og Tobram fra den oppdiktede plassen Ulvedal. Aasnes forteller med lun humor og satire. Til en viss grad er Ulvedal et fortettet samfunnsbilde av Norge.

1974: *En fågel er loss* av Terje Nordberg.

1980

Det var mye rølpete humor for ungdom på åttitallet, men det kom også nye barneserier og tegneserieromaner for voksne.

1989: *Tåkehauk* av Knut Westad.

Humor er galskap

Humorserier er den genren som selger mest i Norge. Da *KOnk* ble nedlagt på midten av tiåret hadde *Norsk MAD* overtatt rollen som sentrum for humoristene.

I 1986 utga det ferske forlaget Gevion *Pyton*. Bladets hovedoppslag var Arild Midthun og Dag Kolstads parodi på *Donald Duck*, en rølpete serie som viste kursen for bladet. *Pyton* ble en stor salgssuksess. De første årene lignet bladet mye på *MAD*. Ikke merkelig, ettersom det var den tidligere *MAD*-redaktøren Dag Kolstad som også styrte *Pyton* og han hadde fått med seg de norske tegnerne. Flere av seriene i *Pyton* ble skrevet av Kolstad under pseudonymet Dick Kolby.

De første årgangene var *Pytons* beste. Da var det tilløp til brodd i satiren. Mot slutten av tiåret ble imidlertid *Pyton*-humor et begrep for underbuksehumor. Den stilpregende tegneren var Tommy Sydsæter.

1985: *1905 - Duellen på Hesselø* av Bomann.

En lang historie

I løpet av tiåret ble tegneserier i albumformat vanlig også i Norge. *Olsenbanden* ble tegneserie i 1983. Sverre Årnes skrev manus og Håkon Aasnes tegnet.

Sture Rask - Oljen som forsvant av John Kåre Raake (1986) er en humoristisk og litt spennende serie i klassisk fransk tradisjon.

Tor Bomann-Larsen (med signaturen Bomann) var de europeiske voksenserienes fremste representant her i Norge. Med sin trilogi om Fridtjof Nansen (*1905 - Duellen på Hesselø* (1985), *Fridtjof og Hjalmar* (1986) og *Drama i Bayern* (1987)) grep han tak i ambisiøse tema med en særegen ironi, formidlet i en grafisk avansert tegnestil. Skildringene har presis historisk rot, men Bomann spekulerer fritt i personenes motiver og fremstiller ofte deres atferd som irrasjonell. For eksempel fremstår Nansen som en enfoldig muskelbunt.

Et av de få forsøkene på en norsk tegneserieroman er *Tåkehauk* (1989) av Knut Westad. Serien er også en av de få malte norske tegneseriene. Den er en miljøpolitisk thriller, hvor Nord Norge blir erklært som militær sone etter lekkasje fra en oljeplattform.

Trilogien *Solruns Saga* (1988) av Eirik Ildahl og Bjørn Ousland (tegning) er hovedverket blant de historiske seriene. Her skildres et Norge under og etter Svartedaudens herjinger på

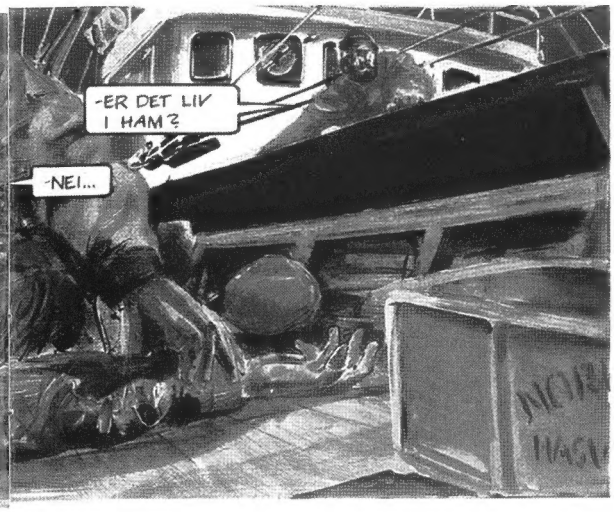

1300-tallet. Serien gir innblikk i fortidens samfunn, møter mellom ulike religiøse retninger og skildrer hovedpersonenes kompliserte kjærlighetsforhold.

Mest for barn

Tiårets viktigste barneserier ble laget av Arild Midthun og Terje Nordberg. *Truls og Trine* (1983), hvor Dag Kolstad var medforfatter, skildrer søskenparet Truls og Trines opplevelser blant troll og nisser. I den første historien må de for eksempel hjelpe Julenissen å redde julen. Samtidig som en fin fantasiverden tegnes opp, krydres serien med morsomme gags. Et lignende univers møter vi i *Troll* (1988). Nordberg og Midthun laget også *Reodor og Teodor* (1986), et minimalistisk komediespill fra de polare områder.

Foruten humorserier og science fiction rettet til voksne lesere, har Thore Hansen også laget tegneserier for barn. *Old* (1980) er en science fiction-serie om en gammel mann som reiser fra planet til planet og opplever merkelige hendelser. Skildringene er ofte poetiske, og serien har en mer oppfinnsom form enn vanlig i norske serier. Hansen laget også *Fabelsvansen* (1988).

Ravn (1984) av Terje Kretz er en historisk serie fra vikingtiden. Etter at Ravn hevner sin drepte far ved å skyte en pil i foten på Harald Hårfagre, blir han en omvandrende fredløs. Sammen med sin da åtte år gamle datter laget

Kretz dessuten eventyrserien *Trollsvans* (1986). Her tegner han med friske farger og store, barnevennlige figurer.

Anders Kvåle Rue var en av de mest lovende nykommerne på åttitallet. I 1984 startet han situasjonskomedien *Padde-patruljen* og den mer ambisiøse *Soga om Sigrid* (skrevet av Sverre Årnes). Han tegnet også serien *Somme kjeringar er slike* (1986), og laget et hefte av eventyrserien *Tuss og Troll* (1987). Han laget dessuten satireserien *Æsenes reise* (1983), som handler om gudenes fremstøt for å få fred mellom de jordiske landene.

1983: *Truls og Trine* av Arild Midthun, Dag Kolstad og Terje Nordberg.

1986: *Pytons Dølle Døck* av Tommy Sydsæter og Dag Kolstad.

1990

Norske tegneserier på nittitallet var dominert av historiske skildringer, videreutviklede undergrunnsserier og humoristiske avisserier.

Fortellinger fra fortiden

Morten Myklebust er de norske tegneserierutenes fremste arkeolog. Allerede i 1991 laget han *Kristina av Tunsberg*, om konfliktene før kongsdatteren Kristinas ekteskap i 1257. I flere bøker har han blandet faktatekster med skjønnlitteratur, illustrasjoner og tegneserier, bl.a. i *Olav - Viking og helgen* (1997). Foreløpig siste historiebok fra Myklebusts forlag Fantasi-Fabrikken er *Tordenskiold - Admiral & rebell* (1998) av Dag Frognes. Målet har vært å beskrive Tordenskiolds tid og miljø så presist som mulig, og Frognes har lagt vekt på dokumentasjon av våpen, skip og arkitektur.

I avdelingen for norgeshistoriens merkverdigheter har Baard Enoksen og tegneren Siri Dokken funnet en mørkhudet postmester i Kragerø på 1600-tallet. *Kongens Mann* (1994) skildrer hans ensomhet, og gir både et tidsbilde og en mer allmenn eksistensiell skildring.

Den mest vellykkede norske tegneseriebiografien er *Ivar Aasen - ei historie om kjærleik* (1996), tegnet av Arild Midthun og skrevet av Erna Osland. Serien skildrer Aasens arbeid som språksamler, men hovedvekten er lagt på hans personlige forhold - nærmere bestemt til tre kvinner. Serien var det første resultatet etter en kobling mellom forfattere og serietegnere som Norsk kulturråd arrangerte høsten 1995. Norsk kulturråd har siden 1990 gitt økonomisk støtte til nye norske serier.

Eventyr for barna

I *Ridderne av Dor* (1992) har serieskaperen InkaLill har skapt et omfattende eventyrunivers i beste Tolkien-tradisjon. InkaLill veksler mellom realistiske skildringer for å skape spenning og kraftige karikeringer for komisk effekt. Hun debuterte i *Norsk Barneblad* med serien *Bjørnen og reven* i 1989. Siden har hun laget flere serier for bladet, og dessuten avisserien Felina (1995).

Den andre viktige serieskaperen i *Norsk Barneblad* dette tiåret er Håkon Aasnes. I 1991 startet han *Annika*, om ei moderne tenåringsjente. Aasnes tar gjerne opp samfunnsproblemer i sine serier, og her med fokus på ungdoms situasjon.

Bjørn Ouslands friske bearbeidelse av *Mumle Gåsegg* (1999) er også rettet til barn. Han har lekt videre med folkeeventyrene i stripeserien *Eventyrlig* (1999).

En egen form

Da det nystartede forlaget No Comprendo Press i 1993 utga *Fidus*, fikk flere av landets ledende serieskapere et samlende forum. De

1999: *Våre venner menneskene* av Karine Haaland.

DET VIKTIGSTE MED EN MANN, ER AT JEG MÅ KUNNE SNAKKE MED HAM
SNAKKE MED HAM??
HVORFOR SKAL DU SNAKKE MED HAM,
HAR DU INGEN VENNER??

har røtter i undergrunnstradisjonen på åttitallet, og målet om å lage egenartede serier har de bevart. De mest sentrale serieskaperne i *Fidus* er Christopher Nielsen, Steffen Kverneland, Waldemar Hepstein, Knut Nærum, Ola Hegdal og Lars Fiske. Forlaget har også utgitt flere solohefter med serieskaperne.

Christopher Nielsen ble i løpet av åttitallet undergrunnsserienes fremste eksponent, og er blitt kåret til tidenes beste norske serieskaper. Hans viktigste selvutgitte hefte var *Rummpfff-tillfftooo* (1984). I 1988 kom den frodige satiren *En fettsugers bekjennelse*. Han åpnet nittitallet sterkt med farsen og femtitallsbildet *Jazzbasillen* (1990). I 1994 begynte Nielsen på det som ser ut til å bli hans mest ambisiøse prosjekt: *Weltschmerz*. Humoren er fortsatt fremtredende, samtidig er enkelte av historiene melankolske, de reneste lidelsesfortellinger. Nielsen har en særegen rufsete tegnestil,og er en avslørende personskildrer.

Steffen Kverneland er en harselerende humorist, med en høyst gjennomarbeidet og særpreget tegnestil. Hovedverket *De Knyttede Never* (1993) er en fortolkning av Øvre Richter Frichs bok om tøffingen Jonas Fjeld. Under vignetten *Amputerte klassikere* behandler han på fritt vis kjente og obskure litterære verk.

Antologien *Forresten* (1996) samler en ny generasjon serieskapere, og har fokusert på serier i den hverdagshumoristiske tradisjonen. Jippi Forlag har også utgitt solohefter med serieskaperne. Mest produktiv har Jason vært med hefteserien *Mjau Mjau* (1997). Hans hovedverk *Lomma full av regn* (1995) er en surrealistisk krim- og kjærlighetshistorie, som er kåret til tidenes beste norske tegneserie.

Stripete humor

De siste årene har en rekke etablerte serieskapere begynt å lage nye stripeserier. Trenden ble innledet med serier i heftene *Ernie* og *Larsons gale verden*. Siden har flere humorserier også sluppet til i avisene.

Den største suksessen er *Pondus* (1996) av Frode Øverli. Som eneste norske serie har *Pondus* nå fått sitt eget månedshefte. Serien trykkes i et tyvetalls aviser over hele Norden, og er tidenes mest utbredte norske serie.

1996: *Pondus* av Frode Øverli.

I Aftenposten tegner Arild Midthun etter manus av Terje Nordberg og Eirik Ildahl serien *Pappa og Pestus* (1996). Serien handler om en skilt pappa, hans lille datter og katten Pestus (som opprinnelig var en rotte).

Karine Haaland har markert seg med skarp sosial satire i stripeformat, som ble samlet i boken *Våre venner menneskene* (1999).

1995: *Lomma full av regn* av Jason.

Kari og Per sitter veltornoist i kupeen paa
get til Kristiania. Kari: „Hvorfor du den
mmen, som sa, at vi ikke tik lov at ha gri-
r med i kupeen." Per: „Soren" er ingen
mindelig grisl" „Soren": „Nei, det har jeg
drig vaeret!" Kari: „Og saa har vi jo los
tlat for „Soren" akkurat som for os." „Ja,
st har vi det, kondukteren kan godt komme."

100 år med norske tegneserier